

Statarna

- **En undersökning av artiklar ur tidningen
Lantarbetaren**

C-uppsats 15 hp VT2016
Författare: Willy Ahlstrand
Handledare: Äke Sandström
Seminariehandledare: Michael Scholz
Ventileringsdatum: 3 juni 2016

ABSTRACT

The bondagers - A survey of articles from the newspaper “Lantarbetaren”

The essay is about the farmworkers that worked within a system of payment. This consisted in one part of a small amount of salary as payment in money and the other two was for food and a place to live. This type of payment made it problematic to see how much a worker actually earned. It was especially hard to compare with an industrial worker when the houses were run down and the food had a bad quality. Focus for this essay is what was discussed in the union's weekly newspaper “Lantarbetaren” about the farmworkers between the years 1938-1942 when the debate was most intense, which it was in the last years, were the system of this type of payment was obsolete.

The essay is focused in three areas, the buildings that the workers lived in and its living condition, the work condition and the workers right to organize.

Innehåll

Kapitel 1. Inledning.....	3
Frågeställning	3
Avgränsning	4
Metod och källpresentation	4
Kapitel 2. Statare och arbetare inom jordbruket.....	5
Artiklar om Statarnas arbetsvillkor	7
Artiklar kring statarnas rätt till att strejka och organisera sig	9
Artiklar om statarnas boendeförhållanden	10
Kapitel 3. Sammanfattande diskussion och slutats.....	15
Källor och litteratur.....	17
Källor	17
Tidskrifter.....	17
Litteratur.....	18
Referens litteratur.....	18

Kapitel 1. Inledning

Den svenska landsbygdsbefolkningen var under medeltid och tidigmodern starkt skiktad med stora grupper av ekonomiskt och socialt utsatta människor. Vid den tidiga moderna tiden startar industrialiseringen och senare kommer arbetarrörelsen igång med kollektivavtal, reglerade arbetstider och avtalsenliga löner.

Men under denna industriella revolutionen fanns en grupp människor som glömdes bort och hade en särställning i det tidiga moderna samhället, statarna. Denna grupp kom att leva kvar i ett sorts feudalt system vid sidan av samhället, de var i mångt och mycket livegna. De brukade marken med låga löner och fick betalt med natura, varor i form av olika matvaror, därutöver fanns krav på dagsverken. Kravet på dagsverken gjorde ofta att hemmets sysslor blev lidande och barnen lämnades hemma medan föräldrarna brukade marken och gjorde sysslor på gårdarna.

Statarna levde av "stat" de vill säga att de fick matvaror och en liten lön och var näst intill livegna i den bemärkelsen att de var fast på en plats. De fick dock nyttja en bostad att bo i så länge de hade anställningen. Denna bostad kunde användas som en sorts lönereglering genom att arbetsgivaren försummade boendestandarden. På så sätt kunde en statares boende vara nästintill obeboeligt men ändå räknas som att arbetsgivaren fullgjort sin plikt mot stataren.

Frågeställning

Till grund för mina frågeställningar ligger statarnas avreglering 1945 men också inslaget i radio av Ludvig "Lubbe" Nordström om "Lort-Sverige", som sändes i oktober 1938. Eftersom jag valt att ta med hela året 1938 ger det en bild av hur debatten gick även innan programmet sändes. Programmet som var en följetång var en stor händelse på sin tid, väckte både stor ilska och uppskattning.

Min första frågeställning kommer att vara hur debatten i tidningen lantarbetaren var kring 1938-1945 gällande statarnas arbetsvillkor.

Man vet att frågan om att organisera sig för lantarbetarna startade redan i början av 1900-talet. Men hur fördes debatten kring arbetsrätten, vad skrevs närmare bestämt om rätten till att strejka och organisera sig för statarna?

Därför vill jag även se vad togs upp om statarnas boendeförhållanden och hur diskuterades den? En annan intressant aspekt är den debatt som kommer att följa om vem som ansvarar för bostaden, jordägaren, arrendatorn eller staten som går in med pengar för att rusta fastigheten.

Avgränsning

Jag har valt att fokusera på året 1938 och framåt till 1945. Jag förväntar mig på grund av Nordströms radioreportage att 1938 är det året debatten om statarnas levnadsvillkor kom igång. Jag använder 1945 som slutår då statarna avregleras. I utredningen kommer jag använda mig av föreningstidningen Lantarbetaren.

Metod och källpresentation

Jag kommer att gå igenom artiklar som är skrivna i Lantarbetaren och utifrån artiklarnas publiceringsdatum. Min undersökning kommer bygga på artiklar i tidningen Lantarbetaren åren 1938-1945, det vill säga åren före statarnas avreglering. Utifrån detta kan jag kategorisera efter ämne, det vill säga den rubrik som artikeln passar till så att de olika artiklarna kan svara på den frågeställning som ställts i uppsatsen. Jag har sammanställt samtliga artiklar för respektive ämne. På så sätt kan man även se antalet artiklar per ämne. Tidningen Lantarbetaren gavs ut av Lantarbetareförbundet som senare gick upp i Kommunalarbetareförbundet. Första numret gavs ut 1908 och den gavs ut till 2001.

Jag valde Lantarbetaren med dess artiklar att utgå ifrån då jag önskade ge en bild utifrån lantarbetarsidan då tidningen ges ut av lantarbetarnas fackliga organisation. Tidningen gavs ut en gång i veckan vilket kan göra att man kan se tydliga svängningar i debatterna och vad som är aktuellt att diskutera. Även om tidningen är partisk så är min förhoppning att det ger en spegling av samhällsdebatten som rådde då.

Kapitel 2. Statare och arbetare inom jordbruket

För att förstå de olika lantarbetare som fanns inom jordbruket har jag valt att beskriva de olika formerna av arbetare som fanns inom jordbruket.

Statare som fenomen härrör långt tillbaka i tiden, Jerstedt menar att lönen som ersättning i form av natura kallas ”stat” där av namnet statare. Begreppet uppkommer i olika former”, dräng på stat” är en tidig form och ett av de tidigaste begreppen Det uppkommer 1752 samt 1756. Även hovstat och stallstat förekom tidigt. De förekom i en skrift som härrör från 1668.¹ Morell skriver även i sin bok att statarsystemet etableras i mitten av 1700-talet. Han menar att en blandad arbetsstyrka med statare och torpare skulle kunna ses som en karriärsstege för statarna. Även om torparlivet i sig var hårt sågs det som mer värdigt, då torpare hade en något säkrare besittning och de flesta kunde se sina torp gå i arv till nästa generation.²

Precis som Morell menar Edling att torparna ingick i jordbruksföretagarnas organisation och stod högst i hierarkin. Dessa var knutna till en jordägare och i utbyte hade de en mark som de fick bruka för egen räkning. De hade skyldighet att utföra dagsverke och att fullgöra prestationer till jordägaren. Här är det svårt att få en komplett bild menar Edling av ”jordtorparna” som de kallades kring 1900-talets början. Dess sociala verklighet är svår överskådlig och gör det svårt att kartlägga. De kan närmast jämföras med småjordbrukare med den skillnaden att de inte äger sin jord. Torpare med stora arealer kunde i sin tur leja egen arbetskraft för att genomföra dagsverken för jordägaren. För att klara försörjningen var många av torparna beroende av att sälja sin arbetskraft.³

En ytterst brokig skara var Backstugesittarna och lägenhetsägare. Dessa bodde i kojor eller små stugor utan åkerjord, vanligtvis i utkanten av bebyggelsen. Här såg ägandeförhållandet olika ut. Vissa kunde ha äganderätt på marken de bodde på och vissa hade sitt boende på ofrigrund och hade då dagsverksplikt. Dessa backstugor var ofta bebyggelse åt äldre icke arbetsföra personer. Den formella benämningen lägenhet är arealer som var för små för att bära den mark som skatten vilade på. Men för den delen behövde dessa inte vara utan odlingsbar mark. Lägenhet var ett samlingsnamn för alla mindre jordbruksfastigheter oavsett den ekonomiska bärigheten på småjordbruk och smålotter.⁴ Viktigt att påpeka är att de som ägde lägenheter inte behövde vara

¹ Jerstedt, 1975 s. 8

² Morell, 2001 s. 68

³ Edling, 1996 s. 38

⁴ Edling, 1996 s. 38

jordlösa likt backstugusittarna, utan kunde befinna sig på samma nivå som bättre ställda torpare. Samma sak gällde för torpare, som friköpt sin jord kunde vara lägenhetsinnehavare.⁵

Den egna hemsrörelsen var ett resultat av en debatt som var krig 1890-talet och hade till syfte att mindre bemedlade arbetare på landsbygden skulle få tillfälle att förvärva sina egna hem. En kommuniké fick till uppdrag att se över hur man skulle gå tillväga och kom fram till två typer av egna hem dels de som skulle ha tillgång till att ha egna jordbruk samt de som bara hade enbart bostadsdelen⁶.

Det finns inte så mycket forskning kring de tidiga statarna kring 1700-talet däremot är byggnader från 1800-talet och framåt mer vanliga, även om äldre byggnader förekommer⁷. Bostäderna för torparna kunde skifta väldigt beroende på att de inhyestes i utrymmen som var tänkta till annat. I en indelning av statarbostäder som *Hellspong* hänvisar till skiljer man på tre sorters bostäder det är bostäder som är byggda för torpare eller bönder samt bostadshus som var tänkta för en annan funktion till exempel bryggerhus eller mejerier. Den slutliga indelningen är den som var tänkt till statarbostäder.⁸ När statare anställdes var gifta statare att föredra då hela familjens arbetsinsats skulle öka i och med att barnen växte upp. Familjemedlemmarna för väntades att utföra olika sysslor inom jordbruket. Detta påverkade givetvis hemmets sysslor.

Samtidigt som återkommande strider om föreningsrätten fortsatte likt Skördestrejken 1907, där man vräkte de strejkande dessa konflikter fortsatte fram till 1930-talet.⁹

Vid tiden för avskaffandet av statarsystemet sågs det som ett ålderdomligt feodalsystem. Bostaden och naturallönen som ingick i lönen skapade menar Lund & Olsson ett underordnat beroende förhållande till arbetsgivaren. Arbetsgivarsidan som stödde systemet såg det som en nödvändig arbetskraft som kunde finnas till vid arbetstoppar eftersom man både behövde årsanställda och extra anställda vid till exempel skörd. Därav var systemet ekonomiskt rationellt och ett av flera ekonomiska system. Ett annat system var tjänstefolk som kunde vara yngre ogifta pigor och drängar som snabbare kunde byta arbetsgivare eftersom de inte hade någon familj att försörja¹⁰.

Lund & Olsson beskriver tre punkter som bidrog till avskaffandet och de menar att det var teknikutvecklingen tillsammans med ny odlings system som ökade rationaliseringen och på så sätt

⁵ Edling, 1996 s.39

⁶ Germundsson, 1993 s.76

⁷ Lundh, Olsson, 2008 s. 167

⁸ Lundh, Olsson, 2008 s. 167

⁹ Morell, s. 118

¹⁰ Lundh, Olsson, 2008 s. 20

minskade behovet av årsarbetskraft. En bidragande var också mekaniseringen av mjölkningen. Vilket minskade behovet av kvinnor inom lantbruket. Det andra var utbyggnaden av järnvägen kommersialisering av jordbruket industrialisering vilket ledde till marknadsintegration. Detta förde med sig internationell handel och därmed blev jordbruket konjunkturkänsligt. I och med att gick att köpa mer färdiga produkter samt att naturabetalningen över gick till kontantbetalning man kunde jämföra lönerna lättare.¹¹ Den tredje punkten var att normen för var som var rätt flyttade från land till stad och lönerna sattes efter industrin. Detta med hjälp av den fackliga rörelsen som fick ökat inflytande under 1920- och 30-talet. Det fanns även bidragande faktorer inom kultur och sociala politiska och ekonomiska faktorer som spelade in. Men strukturuomvandlingen gällde samhället i stort det var även en flytt av arbetskraft från jordbruket till industrin.¹²

Kritiken Menar författarna på bostäderna var inte att de var undermåliga vilket beskrevs av Lubbe Nordström på 30-talet utan att de också ägdes av arbetsgivaren som kunde vräka de anställda vid en eventuell strejk. Detta var till stor nackdel menade de fackliga organisationerna.¹³ Strejkerna som mest aktuella kring 1900-talets början vilket då det var flera stora konflikter. T.ex. Råbylöv 1907 eller den stora skördestrejken 1925.

Att startar systemet blev kvar så länge som det blev menar Lundh & Olsson var att det troligaste var att naturalönereformen garanterat statarna en konsumtionsnivå under den svåra livsmedelsbristen under första världskriget, detta menar de att skulle vara en anledning till ett stort uppsving för statarna under 1920-talet.¹⁴

Artiklar om Statarnas arbetsvillkor

Redan 1938 börjar man försöka få gemensamma och mer likställda avtal mellan lantarbetarna och industriarbetarna. Arbetsgivarrepresentanter och lantarbetarna går igenom arbetstidsfrågan i Geneve gemensamt med 15 andra länder. Vilken man kan se som ett sätt att få ett mer likställt avtal som sträcker sig mer globalt än om det bara skulle gälla enbart i Sverige. Man går igenom löneregleringen, betald semester samt barnarbete. Man var där överens om att arbetstiden måste likställas med en industriarbetare. Lönerna var ett stort problem och man lägger även fram förslag om lag om minimilöner.

¹¹ Lundh, Olsson, 2008 s. 27

¹² Lundh, Olsson, 2008 s. 28

¹³ Lundh, Olsson, 2008 s. 29

¹⁴ Lundh, Olsson, 2008 s. 29

Större länder hade inga problem med en utpräglad industri, såg inga ekonomiska problem med att stödja jordbruket. De länder som har övervägande jordbruk hade större svårigheter med att stödja jordbruket.¹⁵ Lantarbetstidslagen enligt artikeln innebär att regeringen ska komma med en redogörelse för hur verkningarna blir av lagen och om det kommer att finnas möjlighet till dispens. Lagen kom att finnas fram till den 30 oktober 1939.¹⁶

Inför valet till andra kammaren skrevs en artikel om vad som har tillkommit under de gångna åren. Mycket har också åsidosatts då kriget i Europa och Finland avskurit Sverige, trots detta har flera stora reformer kommit till bland annat sociala reformer så som lantarbetstidslagen, lag om skydd om vräkning i arbetskonflikter och reformering av hälsovårdsstadgan, semesterlagen samt åtgärder att förbättra lantarbetarnas bostäder.¹⁷

Nytt lantarbetaravtal redogjordes för, nu var det i huvudsak lönerna som det förhandlades om.¹⁸ Tilläggs pensionen hade tidigare diskuterats under året vilket man var tvungen att ansöka om vid 67 års ålder¹⁹ samt den nya lagen om barnbidrag som börjat gälla.²⁰ Vilket även fanns med som ett större reportage 7 juni 1939.

I ett inlägg om statardebatten fanns en artikel och den okände artikelförfattaren menade under rubriken " Naturallönen under patriarkalismens och liberalismens epoker" att naturasystemet urartat efter att kapitalismen trängt undan patriarkalismen. Han tar då exempel på att man får betala mer för dålig eller oätlig mat i stället för att kunna köpa billig och bättre mat om man fick betalt kontant. Författaren vill påvisa hur arbetsgivarna hänsynslöst utnyttjade arbetarna och att detta nu tillhörde en försvunnen epok.²¹

Statarnas anställningsvillkor gällde ett år, detta innebar att de fick flytta när anställningsperioden var över, en beskrivning av detta görs i denna artikel. Flyttarna var oftast till samma typ av arbete och liknade arbetsgivare. Dessa flyttar kallades slankveckan som var mellan 24 oktober till den 1 november. Då flyttade tusentals lantarbetare d.v.s. "statarflyttningarna" inleddes. Dock har man sett från förbundets sida att dessa flyttar avtagit mer de senaste åren. Vissa anser enligt författaren, som även denna är okänd, att dessa flyttar beror på en sorts nomaddrift från statarnas

¹⁵ Lantarbetaren, nr 8 den 23 februari 1938, sid 1

¹⁶ Lantarbetaren, nr 36 den 7 september 1938, sid 2

¹⁷ Lantarbetaren, nr 37 den 11 september 1939 sid 2

¹⁸ Lantarbetaren, nr 49 den 4 december, 1940, sid 1,5

¹⁹ Lantarbetaren, nr 19 den 10 maj 1939, sid 4

²⁰ Lantarbetaren, nr 21 den 24 maj 1939, sid 8

²¹ Lantarbetaren, nr 38 den 21 september 1938, sid 4

sida. Dock bör det vara otvivelaktigt, enligt författaren att de främsta orsakerna är av ekonomisk och socialkaraktär²²

En redogörelse av en bostadsundersökning tas upp från Halland som gjorts av Lantarbetarnas distriktsstyrelse och socialdemokratiska partidistriktet. Här beskrivs att man skickat ut enkäter och utifrån dessa redogör man i artikeln vad som framkom. Det ger belägg för stora sociala problem enligt artikeln.²³

En stor artikel i Lantarbetaren går igenom faran av tuberkulos bland lantarbetarna och kreaturen. Den bovina typen, det vill säga att den bara finns hos nötkreatur också fanns hos människor i allt större utsträckning än vad man tidigare trott. De mest utsatta var inte bara lantarbetarna utan även kvinnor och barn. Tuberkulosen spreds lättast genom mjölken hos smittade kreatur men även sårskador kunde vid enstaka fall smitta. Det kunde vid enstaka fall smitta från kreatur till människa till människa.²⁴

Artiklar kring statarnas rätt till att strejka och organisera sig

Jag önskade titta närmare på statarnas rätt att organisera sig och att strejka. Man ser att ett visst skydd fanns via arbetsdomstolen. Ett utfall från arbetsdomstolen togs upp där en lantbrukare och dennes son trakasserat arbetarna med hot och falska kvitton och det blev böter för lantbrukaren²⁵.

Vidare i Lantarbetaren togs Mörkekonflikten upp som ett tioårigt minne. Här kan man se att konflikterna var mer vanliga förr än mellan min valda tidsperiod. Mörkekonflikten handlade om en vräkning av flera lantarbetare som facket försökte förhindra. Länsstyrelsen hade snabbt beviljat 57 vräkningar av lantarbetarna. Bönderna hade efter en vecka efter konflikten utbrott begärt att 60 stycken familjer skulle vräkas. I Lantarbetaren kan läsas ”en av de mest människo- och samhällsfientliga gärningar som förekommit under de senaste årtiondena.”²⁶

I Lantarbetaren fanns ett stort reportage²⁷ dels om den fackliga kampanjen i Skåne och intervjuer från lantarbetare²⁸ och det debatteras ifall organisation är makt.²⁹

²² Lantarbetaren, nr 43 den 26 oktober 1938, sid 1

²³ Lantarbetaren, nr 13 den 30 mars 1938, sid 2

²⁴ Lantarbetaren, nr 5 den 1 februari 1939, sid 1

²⁵ Lantarbetaren, nr 27 den 5 juli 1939 sid 5

²⁶ Lantarbetaren, nr 29 den 19 juli 1939 sid 1

²⁷ Lantarbetaren, nr 10 den 7 maj, 1941, sid 8,9

²⁸ Lantarbetaren, nr 10 den 7 maj, 1941, sid 10,11

²⁹ Lantarbetaren, nr 10 den 7 maj, 1941, sid 12,13

En oorganiserad torpare vid Myckelbygård blir vräkt, vilket visar på att de som inte är organiserade fortsättningsvis står utan skydd från arbetsgivaren.³⁰ Fortsättningsvis så beskrivs de bättre bostäderna i ”Det går framåt för vår sak”.³¹

Precis som denna artikel säger så handlar många artikelsier om bostäder. Vid dessa inspektioner visar det sig att många kvinnor jobbar i hemmet med till exempel mjölkning. Det är fler kvinnor i Skåne som är fackligt anslutna, nära tio procent. Det är endast en bråkdel som är medlemmar i till exempel Uppland vilket är märkligt då även dessa kvinnor jobbar i hemmet. Många av besluten inom fackföreningsrörelsen berör även kvinnorna. Även kvinnorna är intresserade av att få det bättre och det är sällan man träffar på arbetare som är emot det fackliga arbetet även om det finns arbetare som menar att

"bostaden är bra nog".³² Vid ett reportage "Motvalls kärring" i reportageserien "våra arbetsplatser" som kom att finnas med i Lantarbetaren frekvent i flera år besöker man flera bostäder. Författaren beskriver att det vid ett av besöken fanns ett fallfärdigt och dragit hus men inga anmärkningar från de boende. Man kan tyda av detta att även om man har rätten till att organisera sig så fanns det en bråkdel som inte vågade eller som var lojala mot arbetsgivaren eller på annat sätt var emot fackföreningsrörelsen. Dessa stod oskyddade när de skulle vräkas. Detta kunde bero på en tvist med arbetsgivaren eller arbetsbrist.

Detta beskrivs precis som den tidigare i Lantarbetaren nr 10, 7 maj där en lantarbetare blev vräkt, även denne oorganiserad. På grund av det dåliga skyddet vågar man då inte heller kritisera sin arbetsgivare.³³

Artiklar om statarnas boendeförhållanden

Hur såg boendeförhållandena ut för en statare och vem ansvarade för fastigheterna? I debatten om ifall bostädernas standard ska regleras i lag börjar här komma upp till debatt i tidningen men även om hur det ska regleras.

Det finns en kortare artikel om bostäder där författaren önskade att två lägenheter som inte var bebodiga borde besiktas och att arbetsgivaren tillsammans med husägaren skulle ta ett större ansvar. Om detta inte gjordes så skulle samhället gå in och reglera detta.³⁴ Diskussionen hänvisar till tidigare artikel, dock nämns inte vilken. En motion till riksdagen avlämnades dock om ändring

³⁰ Lantarbetaren, nr 10 den 7 maj, 1941, sid 16,17

³¹ Lantarbetaren, nr 10 den 7 maj, 1941, sid 14,15

³² Lantarbetaren nr 51-52 den 22 december, 1942 sid 24

³³ Lantarbetaren nr 49 den 8 december 1942 sid 11

³⁴ Lantarbetaren, nr 38 den 21 september 1938, sid 6

av hälsovårdsstadgan. Motionen avsåg att riksdagen bör besluta om att hälsovårdsnämnden ska påpeka för jordägaren att det finns ett åläggande för åtgärd på bostad. Här menar lantarbetarförbundet att den som är tvingad att enligt avtal upprätthålla bostäder också ska få åläggandet att avhjälpa bristerna.³⁵

Ett stort problem verkar vara vem som ska ansvara för fastigheterna. Indirekt menar man liksom författaren till artikeln som även denne är okänd att det i slutänden blir samhällets ansvar om fastighetsinnehavaren senare blir sjuk och behöver vård på grund av dessa brister. I en tidigare artikel diskuterades att jordägaren bör ansvara för de bostäder som arbetarna blir anvisade till eftersom de inte själva väljer sin bostad utan blir anvisade den.

Här menar författaren till artikeln att det är hälsovårdsstadgarnas tillämpning som ska avgöra samt hälsovårdsnämnderna hur vida bostäderna är beboliga eller inte. Problemet blir om det är arrendatorn eller jordägaren som skall få åläggandet att åtgärda de bristerna.³⁶

En av de första gångerna avfolkningen från landsbygden nämndes var i ett samband med boendeförhållanden. Man menade att det spelade ingen roll om jobbet var välbetalt om man inte kunde få rent vatten till hemmen. Denna kommentar tillhörde ett tal på bondens dag som framfördes på Skansen i Stockholm samt befolkningskommissionens utlåtande om ”landsbygdens avfolkning” som gavs av Lubbe Nordström³⁷

I en vidare diskussion i Lantarbetaren kommer det fram kommentarer kring ett radioreportage och boendefrågorna som det tidigare varit sparsamt med. Här skriver man att Nordström på ett realistiskt sätt utgett ett fängslande reportage. Sällan hade ett mer hänsynslöst realistiskt reportage nått etern. Artikelförfattaren menade här att den borgliga pressen var snabba att gå ut med att detta var överdrifter och generaliseringar. Författaren menar att detta är ingen nyhet om de dåliga bostadsförhållandena eftersom Ivar-Lo Johansson skrivit om detta tidigare men det stämmer bra överens med Nordströms skildringar.

I Lantarbetaren diskuterades Nordströms radioreportage där de pratade om ett formulär. Detta formulär hade 11 huvudpunkter som i förväg hade skickats till 43 provinsläkare som representerade medicinalstyrelsen som skulle besvaras. Detta var områden som rörde, vatten, bostadens allmänna karaktär, läget i terrängen, utrymme, vattenförsörjning, belysning, luftväxling, biutrymmen och ohyra.³⁸ Nordström hade också de tidigare undersökningarna (1935-36) att förhålla sig till, dessa visade att 15,1 % av bostäderna var förfallna, 18,6% var genomsläppta och 7,9

³⁵ Lantarbetaren, nr 11 den 16 mars 1938, sid 2

³⁶ Lantarbetaren, nr 4 den 26 januari 1938, sid 2

³⁷ Lantarbetaren, nr 33 den 17 augusti 1938, sid 5

³⁸ Lantarbetaren, nr 42 den 19 oktober 1938 sid 1

% var fullgoda. I en sörmländsk kommun tog artikelförfattaren upp ett av de första besöken” där lever folk som rävar” och de svälter med en årslön på 400-600 kr/ år.³⁹ Efter att mycket negativt tagits upp om hur statare hade det diskuterades plötsligt en redogörelse. Denna redogörelse var en kortare redogörelse med förslag på hur boenden skulle kunna se ut. För lantarbetarna gäller hur byggandet av bostäderna skulle se ut beträffande beskaftenhet och konstruktion, till exempel vatten, avlopp och kökets beskaftenhet.⁴⁰ Detta kan tyckas märkligt då ansvarsfrågan för boendet ännu inte var löst eller ens diskuterad. Viljan för bättre bostadsförhållanden från arbetsgivarsidan hade vid den här tiden ännu inte lyfts fram om den överhuvudtaget fanns.

I en artikel om bostadskongressen som ägde rum den 18 och 19 november debatterades Lort-Sveriges avskaffande, pengar avsattes för att få vatten och centralvärme till landsbyggen.⁴¹ Detta kan tyckas märkligt då det borde ligga på arbetsgivarsidan att se till att arbetarna har ett drägligt boende då det ingår i deras anställningsavtal.

Det Lortsverige som författaren träffar på menar han måste avskaffas, även om man inte gått in på detalj såsom blåsiga hustak och fuktiga, upphängda kläder som möglar, avloppsvatten som förgiftar brunnar och så vidare. Detta är förmodligen en bidragande orsak till flykten från landsbygd till städer.⁴²

I en artikel i Lantarbetaren nämner man att dagspressen överflödats av insändare om att man är för eller emot Lubbe Nordströms radioreportage. Vissa insändare påstod att vissa av inslagen var påhittade inslag och inte alls sanna samt att reportageserien borde ha stoppats innan sändning. Serien i sig var inte bekväm för den tillsynes lantliga idyllen.⁴³ Många ville bortförklara Nordströms skildringar men med de många vittnesuppgifterna går det inte att förneka dessa skildringar. Inom lantarbetareförbundet hade det påtalats länge att det är på grund av uppmärksamheten frågan aktualiserats. Lantarbetarbostäderna är de som är i det sämsta skicket och de många avflyttningarna beror till största delen på bristen av rent vatten och dåliga bostäder. Det är även brist på badrum, värmeledningar, avlopp och vatten som gör att hygienien försummas. Många får åka till badhus på vintern för att kunna tvätta sig.⁴⁴

Det är inte bristen på vilja utan de tunga arbetsförhållandena som är pålagda som är orsaken till flykten från landsbygden in till staden. Tre gånger om dagen är det mjölkkningsarbete, där

³⁹ Lantarbetaren, nr 42, den 19 oktober 1938 sid 1

⁴⁰ Lantarbetaren, nr 4 den 26 januari 1938, sid 1

⁴¹ Lantarbetaren, nr 47 den 23 november 1938, sid 1

⁴² Lantarbetaren, nr 48 den 30 november 1938, sid 3

⁴³ Lantarbetaren, nr 44 den 2 november 1938, sid 2

⁴⁴ Lantarbetaren, nr 50 den 14 december 1938, sid 3

tillkommer att laga mat, bära vatten och ved. Det kommer inte att bli renare bara för att man får nya bostäder menar artikelförfattaren utan arbetsförhållandena måste även ordnas.⁴⁵

Ett tal som hölls av Prins Wilhelm (hertig av Södermanland) togs upp i ett stort reportage i Lantarbetaren⁴⁶, vilket på den tiden kunde haft viss auktoritet. ”Vi måste förbättra villkoren för lantarbetarna”, skrev man efter prins Wilhelms tal.⁴⁷ Men även kommentarer kring hur saneringen av de dåliga bostäderna sköts togs upp i artikeln. Provinsialläkaren S. Bismarck skriver i sin rapport att bostadsförhållandena allmänt var gårdar i Nyköpingsområdet, de var i gott skick. Men att det stora ansvaret låg på lantarbetareförbundet. Det fanns även gott om bristfälliga bostäder. I artikeln pekar man på problem när ägarna själva bor i fallfärdiga hus och vägrar att ta emot hjälp och när husen inte är värda att rustas upp. Artikelförfattaren menar att de har en stor uppgift framför sig när det gäller brister i boendefrågan hos lantarbetarna.⁴⁸ Man följer sedan upp boendefrågan i en artikel om Myckelbygård i Östergötland, där högt uppsatta politiker okulärbesiktat gårdarna och boendeförhållandena.⁴⁹

Lantarbetarnas bostadsfråga tas upp igen angående ersättning vid brister i bostadens beskaffenhet då det i realiteten är en löneminskning när standarden är undermålig.⁵⁰

Enligt denna artikelserie kallades lantarbetarna för nomader, under 24-31 oktober hade tjänstejonen frivecka, slankvecka eller Mikaelivecka vilket var de enda fridagarna som man hade rätt till under denna tid. Lönen omsattes under denna vecka till kläder och husgeråd som hade förstörts under flytten. De senare avtalen har gjort att det tillhör en svunnen tid.

Anledningen till flyttarna var från början de usla förhållandena, bostäderna och de dåliga lönerna. Numera är det de dåliga bostäderna som är orsaken till flyttarna men även misshälligheter mellan arbetare och arbetsledning. Det var så dåliga bostäder att svin och höns inte kunde överleva en vinterkyla men tack vare de nya avtalen tror artikelförfattaren att lantbrukets nomader kommer att försvinna. Då den höga bostadsstandarden motverkar eventuella flyttar på grund av dåliga bostadsförhållanden.⁵¹

Även om det emellanåt var sparsamt med kommentarer kring statarnas bostäder så kom det emellanåt några reportage i bland annat "de kallas bostäder". I denna artikel skrevs att man hade

⁴⁵ Lantarbetaren, nr 50 den 14 december 1938, sid 3

⁴⁶ Lantarbetaren, nr 24 den 14 juni 1939, sid 1

⁴⁷ Lantarbetaren, nr 24 den 14 juni 1939 Sid 1

⁴⁸ Lantarbetaren, nr 24 den 14 juni 1939, sid 2

⁴⁹ Lantarbetaren, nr 28 12 juli 1939 Sid 3

⁵⁰ Lantarbetaren, nr 24 14 juni 1939 Sid 4

⁵¹ Lantarbetaren, nr 43 23 oktober 1940 sid 5

en arrendator som fick bo bredvid svinhuset och vattenförsörjningen bestod i en brun sörja.⁵² En fortsatt beskrivning om undermåliga arbetarbostäder fortsätter i artikeln ”Söder om Söderköping”, med några dåliga och undermåliga arbetarbostäder.⁵³ Senare kom ett inlägg ”så enkelt är det inte” inför den kommande avtalsrörelsen och artikelförfattaren menar att det vore enklare att avskaffa statlönereformen⁵⁴ eftersom det var allt för komplicerat att få till ett fungerande statarsystem med jämförbara löner och beboliga hus.

I artikeln ”Lantarbetarrörelsen och kvinnorna” framkom det tydligt de orättvisor som fanns mellan stad och landsbygd. Arbetsgivarsidan, det vill säga Lantarbetsgivarförbundets tidskrift tycker att statarkvinnorna skulle jobba mer och vara tacksamma för att ha ett jobb och man förstår inte att landsbygden utarmas på arbetskraft i jämförelse med kvinnorna i städerna som gärna jobbar extra och tar jobb. Men när man då belyser arbetsförhållandena som att man måste gå ifrån hemmet och lämna barn och familj för att sköta sysslor, ett slit från morgon till kväll som till exempel mjölkning för en liten summa pengar.⁵⁵

Vid den här tiden i slutet av 1945 så finns inte mycket kvar från det ursprungliga statarsystemet. Mycket har förändrats under tidens gång och det gäller både i omfattning och innebörd. Genom ökad organisation och inflytande från medlemmar har bit för bit avtalats gällande reglerad arbetstid, semester har tillkommit och fritid har ökat. Den fackliga organisationen har hjälpt till med olika typer av skydd vid arbetslöshet, olycksfall och sjukdom. Bostäderna har bytts ut från statarlängor till moderna bostäder⁵⁶.

⁵² Lantarbetaren, nr 48 den 1 december 1942 sid 6

⁵³ Lantarbetaren, nr 48 den 1 december 1942 sid 12

⁵⁴ Lantarbetaren, nr 1-2 den 9 januari 1945 sid 3

⁵⁵ Lantarbetaren, nr 12 den 20 mars 1945 sid 24

⁵⁶ Lantarbetaren, nr 44 den 30 oktober 1945 sid 3, ”Farväl till statar systemet”.

Kapitel 3. Sammanfattande diskussion och slutats

Inom lantarbetareförbundet hade det länge påtalats om bristerna i arbetarnas bostäder men att det är på grund av uppmärksamheten från Nordströms radioreportage som frågan aktualiserats. Jag kan därför utifrån detta påstå att jag valt en rätt tidsperiod för mina funderingar kring bostäderna. Lundh & Olsson menade att vid tiden för avskaffandet av statarsystemet sågs det som ett ålderdomligt feodalsystem och ett underordnat system i ett beroendeförhållande till arbetsgivaren även om det var underförstått i artiklarna att det förhöll sig så. Det framkom inte lika tydligt i artiklarna. Men däremot ansvaret för fastigheten diskuterades i januari 1938.

Kritiken på bostäderna menar författarna Lundh & Olsson var inte att de var undermåliga vilket beskrevs av Lubbe Nordström på 30-talet utan att de ägdes av arbetsgivaren som kunde vräka de anställda vid en eventuell strejk. Detta var till stor nackdel menade de fackliga organisationerna.

Många artiklar under våren 1940 handlade om kriget. Mycket skrevs om lantarbetarnas offervilja och insamling i samband med kriget i Finland. Det kan vara en anledning till att det var ett skiftande inslag om större reformer, vilket nämns i en artikel. Vidare försöker man normalisera lönerna redan bland de första artiklarna kring 1938.

Jag kunde inte hitta några stora konflikter i artiklarna vilket stämmer väl överens med Morells påstående att återkommande strider om föreningsrätten fortsatte likt Skördestrejken 1907 fram till 30-talet. Man hade inga stora konflikter vad jag kunde se mellan 1938-1945. Detta beror förmodligen på fackliga rörelsens inflytande som Lundh & Olsson beskrev det och som startade kring 1920- och 30-talet. Den mest aktiva perioden av strejker var över under den tid som jag fokuserat på. Den mest aktiva och konfliktfyllda perioden menar Lundh & Olsson varade under 1900-talets första hälft.

Att startarsystemet blev kvar så länge som det blev menar Lundh & Olsson var att det troligaste var att naturalönereformen garanterat statarna en konsumtionsnivå under den svåra livsmedelsbristen. De menar att skulle vara en anledning till ett stort uppsving för statarna under 1920-talet. Det fanns det inte belägg för i artiklarna, det togs inte heller upp något om att tekniken skulle göra statarna arbetslösa enligt en de tre punkterna som Lund & Olsson beskriver skulle ligga till grund för avvecklingen av statarna. Det är möjligt att medlemstidningen lät bli att ta upp detta. *"En bidragande var också mekaniseringen av mjölkningen. Vilket minskade behovet av kvinnor inom lantbruket"*. Det jag tolkar utifrån artiklarna var det inte den automatiska mjölkningen utan snarare den tredje punkten som Lundh & Olsson diskuterade att lönerna normaliserades, det vill säga man fick lön istället för natura och det gick lättare att jämföra löner. Det fanns även bidragande faktorer inom kultur, socialpolitiska och ekonomiska faktorer som spelade som

Lundh & Olsson beskriver. Men strukturomvandlingen gällde samhället i stort. Det var även en flytt av arbetskraft från jordbruket till industrin.

Den fackliga rörelsen fick mer inflytande vilket man kan se i artiklarna. Även om de var få som var emot facket var de väldigt utsatta och helt utan skydd om det skulle bli konflikt med arbetsgivaren (t.ex. Lantarbetaren 7 maj, 1941).

Källor och litteratur

Källor

Tidskrifter

Lantarbetaren, nr 4 den 26 januari 1938
Lantarbetaren, nr 8 den 23 februari 1938
Lantarbetaren, nr 11 den 16 mars 1938
Lantarbetaren, nr 13 den 30 mars 1938
Lantarbetaren, nr 33 den 17 augusti 1938
Lantarbetaren, nr 38 den 21 september 1938
Lantarbetaren, nr 42 den 19 oktober 1938
Lantarbetaren, nr 36 den 7 september 1938
Lantarbetaren, nr 38 den 21 september 1938
Lantarbetaren, nr 43 den 26 oktober 1938
Lantarbetaren, nr 47 den 23 november 1938
Lantarbetaren, nr 48 den 30 november 1938
Lantarbetaren, nr 44 den 2 november 1938
Lantarbetaren, nr 50 den 14 december 1938
Lantarbetaren, nr 5 den 1 februari 1939
Lantarbetaren, nr 19 den 10 maj 1939
Lantarbetaren, nr 21 den 24 maj 1939
Lantarbetaren, nr 24 14 juni 1939
Lantarbetaren, nr 27 den 5 juli 1939
Lantarbetaren, nr 28 12 juli 1939
Lantarbetaren, nr 29 den 19 juli 1939
Lantarbetaren, nr 37 den 11 september 1939
Lantarbetaren, nr 10 den 7 maj, 1941
Lantarbetaren, nr 43 23 oktober 1940
Lantarbetaren, nr 49 den 4 december, 1940
Lantarbetaren, nr 48 den 1 december 1942
Lantarbetaren, nr 48 den 1 december 1942
Lantarbetaren nr 49 den 8 december 1942
Lantarbetaren nr 51-52 den 22 december, 1942
Lantarbetaren, nr 1-2 den 9 januari 1945
Lantarbetaren, nr 12 den 20 mars 1945
Lantarbetaren, nr 44 den 30 oktober 1945

Litteratur

Nordström, Ludvig, Lort-Sverige [Elektronisk resurs], Kooperativa förbundets bokförlag, Stockholm, 1938 <http://hdl.handle.net/2077/33569>, 1938

Lundh, Christer & Olsson, Mats (red.), Statarliv: i myt och verklighet, Gidlund, Hedemora, 2008 s.310

Edling, Nils, Det fosterländska hemmet: egnahemspolitik, småbruk och hemideologi kring sekelskiftet 1900, Carlsson, Diss. Stockholm : Univ.,Stockholm, 1996 s.540

Germundsson, Tomas, Landsbygdens egnahem: egnahemsrörelsen, småbruket och landskapet i sydsvenskt perspektiv, Lund Univ. Press, Diss. Lund : Univ.,Lund, 1993 s235

Elgeskog, Valter, Svensk torpbebyggelse från 1500-talet till laga skiftet: en agrarhistorisk studie, LT, Diss. Lund : Univ.,Stockholm, 1945 s.446

Jonsson, Ulf, Jordmagnater, landbönder och torpare i sydöstra Södermanland 1800-1880, Almqvist & Wiksell international, Diss. Stockholm : Univ.,Stockholm, 1980 s. 232

Myrdal, Janken & Morell, Mats (red.), Det svenska jordbrukets historia. Bd 4, Jordbruket i industrisamhället : 1870-1945, Natur och kultur/LT i samarbete med Nordiska museet och Stift. Lagersberg, Stockholm, 2001

Referens litteratur

Historik Tidskrift (Sweden), 130:2, 2010 s. 367 f

Lantbrukets affärstidning:

<http://www.atl.nu/lantbruk/farval-till-en-legendarisk-lantarbetare> hämtad 11 maj 2016